

Nenávist na internetu

16. října 2019

Úvodní slovo Pavla Rychetského

Vážená paní veřejná ochránkyně práv,
vážený pane nejvyšší státní zástupce,
vážené kolegyně a kolegové,
milí hosté.

Jsem velmi rád, že mohu otevírat tuto konferenci. Její téma mne totiž tíží víc, než mnoho jiných společenských problémů. Dne 13. února 1992 se naše země oficiálně připojila k celosvětové internetové síti. Jsem si jistý tím, že kromě vědeckého týmu ČVUT to u nás nikoho nevzrušilo. Ani já jsem o tom nevěděl, ačkoliv bych to ze své tehdejší funkce místopředsedy federální vlády vědět mohl a měl. Zkrátka, do svých padesáti let jsem žil poměrně spokojeně i bez připojení na internet.

A potom se čas zrychlil, svět propojil a nic už nebylo, jako předtím.

Moje děti i vnoučata žijí v digitálním světě. Neumějí si představit, že by všechno vědění světa nebylo dostupné v reálném čase a on-line. Moje paní už také nehledá recepty v ohmatané babiččině kuchařce, ale na internetu, a dokonce i já – milovník knih – musím přiznat, že nemálo času strávím u monitoru. Co víc, s údivem jsem si na jedné konferenci vyslechl, že nás doma nesledují jen počítače a mobily, ale že nás umí nahrávat také televize, ledničky a dokonce i vysavače.

Samozřejmost digitálního světa nás prostoupila tak rychle, že jsme se na ní stali závislí.

Ale zůstali jsme ostražitými? Bojím se, že ne.

Dovolte mi prosím malou vzpomínku. Patřím do generace právníků, která zažila totální popření svobody slova a svobody projevu. V druhé polovině šedesátých let minulého století se Československo začalo znovu svobodněji nadechnout a žít. Jedním z projevů této celospolečenské liberalizace byl obsah Literárních novin, které si svým otevřeným a kritickým přístupem získaly respekt široké veřejnosti a nenávist vládnoucí komunistické věrchušky. Na podzim roku 1967 se vedení KSČ pokusilo utlumit liberalizační tendence v zemi tím, že zastavilo vydávání Literárních novin. Spor o Literární noviny, které byly týdeníkem Svazu československých spisovatelů, se tak stal bojištěm o svobodu slova, jehož výsledkem bylo třikrát přerušené a znovu obnovené vydávání tohoto časopisu. V roce 1968 ještě Literární noviny vycházely jako Literární listy, na přelomu let 1968–1969 pak jako *Listy*, ale další příští rok nepřežily. Na vině byla cenzura...

Pamatuji se, jak od začátku roku 1969 Úřad pro tisk a informace rušil jednu registraci periodického tisku za druhou. V květnu toho roku jsem proto přijal zmocnění od Jaroslava Seiferta, tehdejšího předsedy Svazu československých spisovatelů, abych proti zrušení registrace časopisu *Listy* podal žalobu. Nebyl jsem v tom sám. Dagmar Burešová zastupovala zrušený časopis *Reportér*, Petr Pithart zastupoval šéfredaktora *Literárních novin* a já sám jsem podal žaloby i ve prospěch dalších rušených periodik, například *Plamene* nebo *Hosta do domu*. Nikdo z nás neuspěl, řízení byla zastavena a nad časopisy se mlčky slehla zem. I to je důvod, proč si svobody slova nepřestanu vážit, nepřestanu se o ni bát, a proč cenzuru nenávidím.

Před několika lety jsem se ale zděsil. Náhodně jsem otevřel diskusi pod článkem na webových stránkách seriózních novin a vylila se na mne záplava nenávisti. Nikdy předtím jsem neviděl ani neslyšel tak koncentrovanou zlobu. Vulgarity, urážky, útoky na nejintimnější stránky lidské osobnosti, oplzlosti, pomluvy a lži, to vše promíchané v jedovaté bažině anonymních diskutérů.

Podobná vlna zla se vylila i minulý týden, v souvislosti s úmrtím *Vlasty Chramostové*. V pondělí měla důstojný pohřeb a já se k tomu víc vracet nechci. Jen je mi z toho smutno...

Proto se ptám - je to ještě výkon svobody slova, nebo se svoboda projevu a slova na internetu vymkla z kloubů? Nevěřím tomu, že by kdokoliv z tamních přispívatelů byl schopen tuto verbální špínu použít v rozhovoru z očí do očí. Nevěřím tomu, že by o ní sepsal pod svým jménem článek do novin. Ale věřím tomu, že takový člověk každý večer usedne za klávesnici a pod rouškou digitální anonymity touží šířit nenávist.

Nastal čas, aby stát tuto roušku pozvedl?

Nedávno jedna americká universita realizovala exaktní metodou průzkum sociálních sítí, jehož výsledkem je zjištění, že lež se po internetu šíří sedmkrát rychleji než pravda. Svoboda projevu, ať už je realizována ústně, tiskem nebo na internetu, se nekryje s hledáním pravdy a stát tu není od toho, aby určoval vítěze soutěží o nejsprávnější nebo nejpravdivější výrok. Role státu není jednoduchá - nemá uloženu povinnost nějaký projev šířit anebo mu tleskat, ale musí nalézt prostředky jak na jedné straně chránit právo jedince nerušeně vyjádřit své názory a na druhé straně však zabránit šíření názorů, které propagují rasismus, xenofobii, všechny formy nenávisti, nebo dětskou pornografii. Současně je povinen vytvořit právní prostor, ve kterém se každý jednotlivý subjekt může efektivně dovolat ochrany, pokud jej k projevu někdo nutí nebo pokud jej něčí projev poškozuje.

Přístupy státu ke svobodě projevu mohou být de facto dva – já jim pro zjednodušení říkám otcovský a mateřský přístup.

Otcovský přístup je volnější, nechce zasahovat, dokud to není nezbytné, protože ví, že stát si často monopolizuje nároky na pravdu a omezuje tím svobodu projevu pro dobro jiných dober. Otcovský přístup je postaven na úvaze, že nejlepší obranou proti jakémukoliv názoru je jiný názor, přičemž v pomyslném tržišti názorů se nakonec ty patologické rozmělní. Otcovský přístup si žádá pevné nervy a zdrženlivost, ale může se stát, že se patologické názory

nerozmělní. Může se stát, že nenávidí zvítězí a zahubí svobodu projevu a po ní i ostatní svobody.

Mateřský přístup je oproti tomu citlivý a preventivní. Snaží se eliminovat škodlivé myšlenky a excesivní projevy dříve, než se jejich jedem otráví celá společnost. Problematické však je to, že eliminace vadných názorů takřkajíc „shora“ deformuje tržiště myšlenek a stahuje kolem svobody projevu smyčku. Zákazy, regulace, pozitivní diskriminace a sankce dokáží přehlušit pozitivní účinek svého působení a vytvořit dojem, že stát už svobody nechrání, ale utlačuje.

Existuje právo nenávidět? Máme svobodu k tomu, abychom byli zlí? A pokud se lze bránit, tak jakými prostředky a jakou silou? Nejsem odborník na technologie, ale zdá se mi, že právo zaostává za technologickým rozvojem o několik koňských délek. Tato konference, kterou pořádáme s Kanceláří veřejného ochránce práv a Nejvyšším státním zastupitelstvím, by snad mohla vnést více světla do temných zákoutí digitální přítomnosti.

V průběhu našeho setkání jistě zaznějí slova, připisovaná Voltairovi, o tom, jak hluboce nesouhlasí se svým odpůrcem, ale až do smrti bude hájit jeho právo názory vyslovovat. Anebo slavný výrok jednoho starého Skota – Fergusona - v anglickém Parlamentu: „Můžete nám vzít všechna práva a svobody, ale ponecháte-li nám svobodu slova, všechna práva a svobody získáme zpět.“ Pro oba výroky ovšem bylo příznačné, že hájila svobodu slova živých osobností, které se neskrývaly za anonymitou poskytovanou virtuálním světem kyberprostoru.

Vítám vás tedy všechny na Ústavním soudu a těším se na zajímavé příspěvky
a na navazující diskusi.